

PWYLLGOR LLYWODRAETHU AC ARCHWILIO

Cofnodion y cyfarfod hybrid a gynhaliwyd ar 26 Gorffennaf 2022

YN BRESENNOL:	Mr Dilwyn Evans (Aelod Lleyg) (Cadeirydd) Y Cynghorydd Euryrn Morris (Dirprwy Gadeirydd) Y Cynghorwyr Dafydd Roberts, Keith Roberts, Margaret M Roberts, Liz Wood. Aelodau Lleyg – Mr William Parry, Mrs Sharon Warnes, Mr Michael Wilson.
WRTH LAW:	Y Prif Weithredwr Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151, Pennaeth Proffesiwn (AD) a Thrawsnewid Pennaeth Archwilio Mewnol a Risg (MP), Prif Archwiliwr (NW), Swyddog Pwyllgor (ATH).
YMDDIHEURIADAU:	Y Cynghorwyr Geraint Bebb, Neville Evans, Dyfed Wyn Jones
HEFYD YN BRESENNOL:	Y Cynghorydd Robin Williams (Aelod Portffolio Cyllid, Busnes Corfforaethol a Boddhad Cwsmer, Ms Yvonne Thomas (Archwilio Cymru), Andrew Lewis (Uwch-archwiliwr Mewnol)

1 DATGANIAD O DDIDDORDEB

Ni ddaeth yr un datganiad o ddiddordeb i law.

2 COFNODION Y CYFARFOD BLAENOROL

Cyflwynwyd cofnodion cyfarfod blaenorol y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio a gynhaliwyd 29 Mehefin, 2022 a chadarnhawyd eu bod yn gywir.

3 ADOLYGIAD O'R ADRODDIAD HUNAN-ASESIAD BLYNYDDOL DRAFFT

Cyflwynwyd i'r Pwyllgor ei ystyried adroddiad y Pennaeth Proffesiwn (AD) a Thrawsnewid yn ymgorffori'r Hunanasesiad Corfforaethol 2021/2022.

Cyflwynodd y Cynghorydd Robin Williams, Aelod Portffolio Cyllid, Busnes Corfforaethol a Boddhad Cwsmer adroddiad Hunanasesiad Corfforaethol cyntaf Cyngor Sir Ynys Môn a baratowyd i gyflawni'r ddyletswydd newydd a osodwyd ar gynghorau yng Nghymru gan Ddeddf Lywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021 i barhau i adolygu eu perfformiad trwy hunanasesiad. Dan y Ddeddf, mae disgwyl i bob awdurdod ystyried i ba raddau y mae'n arfer swyddogaethau'n effeithiol; ei fod yn defnyddio ei adnoddau yn ddarbodus, yn effeithlon ac yn effeithiol ac a yw ei drefniadau llywodraethu'n effeithiol ar gyfer sicrhau'r ddau fater a grybwyllwyd uchod, a rhaid iddo gyhoeddi adroddiad yn nodi ei gasgliadau ar

gyfer pob blwyddyn ariannol. Mae adroddiad Cyngor Sir Ynys Môn 2021/22 yn adlewyrchu'r hyn y mae'r fframwaith cynllunio corfforaethol a rheoli perfformiad wedi'i wneud yn y Cyngor ac mae'n ddiwedd proses sy'n dwyn ynghyd sawl agwedd wahanol ar y fframwaith. Dywedodd y Cyngorydd Robin Williams fod y Cyngor, ar ôl ystyried y dystiolaeth a gyflwynwyd ar ffurf adolygiadau perfformiad gwasanaeth; adroddiadau perfformiad; Datganiad Llywodraethu Blynyddol; adolygiadau allanol; arolwg staff ac ymgysylltu â rhanddeiliaid, yn fodlon bod ei waith rheoli perfformiad, ei ddefnydd o adnoddau a'i reolaeth risg yn "Dda" ac yn adlewyrchu llawer o gryfderau. Serch hynny, mae'r hunanasesiad hefyd wedi amlygu meysydd lle gellir gwella a chaiff y materion hyn eu dwyn ynghyd ar ddiwedd yr adroddiad a chaiff ffynhonnell sicrwydd pob mater ei nodi.

Adroddodd y Prif Weithredwr fod yr adroddiad hunanasesu, sef y cyntaf o'i fath ar gyfer Ynys Môn dan ofynion y perfformiad newydd a gyflwynwyd gan Ddeddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021, yn gadarnhaol ac yn galonogol ond ei fod, hefyd, yn cydnabod y gellir gwneud cynnydd pellach o ran rhai agweddau ar berfformiad. Pwysleisiodd fod y Cyngor wedi gallu cyflawni'r ddyletswydd a osodwyd arno gan y Ddeddf heb orfod cyflwyno unrhyw ddulliau rheoli perfformiad newydd - mae'r prosesau, y gweithdrefnau a'r trefniadau sy'n sail i'r hunanasesiad eisoes wedi'u hen sefydlu o fewn y Cyngor. Roedd yn gobeithio bod hyn yn cyfleu'r neges i holl randdeiliaid, partneriaid a rheoleiddwyr y Cyngor bod y Cyngor yn gweithredu o sylfaen gadarn a bod llawer o ddisgwyliadau'r Ddeddf o ran perfformiad eisoes wedi'u gwreiddio yng ngwaith beunyddiol y Cyngor. Credai fod llawer i ymfalchïo ynddo yn yr adroddiad ac y gallai'r Cyngor fod yn fodlon bod y trefniadau sydd ganddo yn eu lle yn helpu i adeiladu ar welliant heb ychwanegu biwrocratiaeth ychwanegol. Mae rheoli perfformiad yn rhan o ddiwylliant y Cyngor ac mae'n parhau i aeddfedu. Er bod rheoli a defnyddio adnoddau'n heriol, fe'i cefnogir gan drefniadau cadarn ac mae rheoli risg yn rhan annatod o weithrediadau a phenderfyniadau beunyddiol y Cyngor. Bydd meysydd sydd wedi'u nodi ar gyfer gwelliant yn rhan o gynllun gweithredu a chânt eu monitro ar gyfer cynnydd gan Dîm yr Arweinyddiaeth ac adroddir arnynt drwy'r sianeli democrataidd sefydledig.

Rhoddodd y Pwyllgor ystyriaeth i'r adroddiad, gan godi'r pwyntiau a ganlyn –

- Croesawodd yr adroddiad yn gyffredinol yn asesiad cadarnhaol a ddangosai nifer o gryfderau, gan dynnu sylw at yr arolwg staff fel mesur cryf sy'n adlewyrchu'n dda ar y Cyngor.
- Cyfeiriodd at y defnydd o adnoddau a holi a yw'r Cyngor, wrth gyflwyno arferion gwaith hybrid, wedi ystyried ei gynlluniau ar gyfer y dyfodol o ystyried y gallai fod mewn sefyllfa lle mae ganddo fwy o ofod swyddfa nag sydd ei angen.

Dywedodd y Prif Weithredwr fod y Cyngor eisoes wedi cynnal ymarfer rhesymoli adeiladau yn ystod y blynyddoedd o galedi a barodd gadw dwy swyddfa ganolog yn Llangefni, y naill oedd prif Swyddfeydd y Cyngor a'r llall oedd Canolfan Busnes Môn. Gan mai megis dechrau y mae trefniadau gweithio hybrid, mae diogelwch staff yn parhau i fod yn flaenoriaeth, sy'n golygu y cyfyngir ar nifer y staff a all fod ym mhob adeilad ar unrhyw adeg. Y rheswm dros hyn yw creu hyder ac amgylchedd lle mae staff yn teimlo'n gyfforddus ac yn gallu perfformio orau yn y swyddfa. Er ei fod, felly, yn meddwl ei bod yn rhy gynnar i feddwl am gynllunio swyddfeydd, dywedodd y Prif Weithredwr nad oedd yn rhagweld y byddai'r Cyngor mewn sefyllfa i brydlesu neu leihau'r gofod yn y naill brif adeilad na'r llall; byddai'n her darparu ar gyfer staff pe byddent i gyd yn gorfforol bresennol yr un pryd. Mae angen i'r Cyngor a'r gymuned ddeall yn well y rhagamcanion tymor hir mewn perthynas â gweithlu hybrid ac a yw'r model sy'n rhannol swyddfa, yn rhannol 'o bell' yma i aros. Dylai hyn, wedyn, fod o gymorth i'r Cyngor benderfynu a oes unrhyw fanteision ariannol ac economaidd i'w cael o resymoli mwy.

- Cyfeiriodd at reoli pobl, gan holi a ellir dadansoddi'r gyfradd trosiant staff o 10% ar gyfartaledd ymhellach i amlygu unrhyw feysydd penodol lle mae trosiant yn uwch/mwy aciwt ac angen sylw arbennig a/neu ei graffu.

Dywedodd y Prif Weithredwr y caiff trosiant staff ei wrthbwysu i raddau gan nifer uchel o bobl yn ymuno â'r Cyngor. Er ei fod yn berthnasol i bob categori, mae trosiant staff i'w deimlo'n fwy arbennig mewn sectorau incwm is, sgiliau is oherwydd y farchnad lafur gystadleuol. Er bod y gwaith monitro a wnaed gan y Cyngor yn dangos nad yw'n wahanol i'r farchnad lafur ehangach, mae'r Cyngor yn awyddus i wella ei systemau er mwyn rhoi mwy o fanylion y gellir eu trosi'n hawdd i adroddiadau sy'n cyflwyno gwybodaeth fanwl a data am staffio ac y gellir cael atynt yn gyflym.

Dywedodd y Pennaeth Proffesiwn (AD) a Thrawsnewid fod cyfradd trosiant staff o 10% ar gyfartaledd yn cymharu'n dda â chyfartaledd trosiant staff o 15.5% mewn diwydiant. Mae trosiant yn amrywio ar draws gwasanaethau a swyddi, yn enwedig felly o ran swyddi a ariennir trwy grant lle gallai'r tymor fod yn gyfyngedig os daw cymorth grant i ben gan beri i staff fynd i edrych i rywle arall. Mae'r Cyngor yn monitro'r sefyllfa'n rheolaidd ac mae'n canolbwyntio ar ei strategaeth recriwtio ar hyn o bryd. Fodd bynnag, awgryma tystiolaeth bod nifer o staff, sydd wedi gadael i weithio mewn sectorau eraill, wedi dychwelyd i'r Cyngor ar ôl cyfnod o amser, sy'n galonogol yn yr hyn y mae'n ei ddweud am arferion cyflogaeth a safonau gwaith y Cyngor.

- Cyfeiriodd at y tri chategori hunanasesiad, gan nodi mai un o'r rhesymau a roddwyd dros fod y Cyngor yn asesu ei ddefnydd o adnoddau fel "Da" oedd "cronfeydd wrth gefn uwch". Awgrymodd y Pwyllgor y gellid dehongli'r datganiad, fel y mae ar hyn o bryd, yn gadarnhaol neu'n negyddol gan fod y Cyngor mewn sefyllfa ariannol gref neu'n eistedd ar gronfeydd heb unrhyw gynlluniau i'w defnyddio a gallai hyn gael ei ystyried yn ddefnydd aneffeithiol o adnoddau. Roedd y Pwyllgor o'r farn bod angen ehangu'r datganiad iddo egluro'r diben o gadw lefel uchel o gronfeydd wrth gefn.
- Yn yr un modd, wrth gyfeirio at y rhestr o welliannau a nodwyd, roedd y Pwyllgor o'r farn y byddai'n ddefnyddiol pe gellid cynnwys rhywfaint o ddata pendant gan ei bod yn ddogfen gyhoeddus, e.e. o ba ganran y mae'r Cyngor yn anelu at wella'r gwastraff sy'n cael ei aildefnyddio, ei ailgylchu neu ei gompostio. Awgrymwyd po fwyaf dadansoddol y mae'r adroddiad yn hytrach nag ansoddol, y gorau.

Wrth gydnabod y pwynt a wnaed ynghylch lefel uchel o gronfeydd wrth gefn a gâi ei gweld yn negyddol, os nad yw'r rhesymeg dros eu cadw yn glir, dywedodd y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151 y câi'r datganiad ei ail-lunio i adlewyrchu'r sefyllfa'n well. Eglurodd fod blwyddyn ariannol 2021/22 wedi bod yn eithriadol gyda swm sylweddol o arian ychwanegol yn cael ei gyflwyno gan Lywodraeth Cymru - peth ohono yn hwyr iawn yn y flwyddyn ariannol - i ddelio ag effeithiau parhaus y pandemig oedd wedi cyfrannu at y Cyngor yn tanwario ar ei gyllideb. Roedd y pandemig hefyd wedi bod yn ffactor arwyddocaol yn y tanwariant ar y gyllideb gyfalaf. Y pwynt a wneir yn yr adroddiad drwy gyfeirio at lefel uchel o gronfeydd wrth gefn yw nad oes unrhyw arian wedi'i golli wrth beidio â chael ei ddefnyddio, sy'n arbennig o berthnasol i arian grant, a'i fod yn parhau i fod ar gael i'w ddefnyddio yn y flwyddyn ariannol gyfredol. Mae'r adroddiadau monitro cyllideb chwarterol i'r Pwyllgor Gwaith yn cadarnhau bod y cyllidebau a neilltuwyd i wasanaethau wedi'u gwario yn unol â'r disgwyliadau.

Dywedodd y Prif Weithredwr y byddai'r pwynt a wnaed ynghylch cynnwys data mwy penodol yn cael ei ystyried wrth baratoi adroddiad hunanasesu'r flwyddyn nesaf, er y bydd y manylion o ran targedau, amserlenni a sut y bydd y rheini'n cael eu cyflawni ac ati yn cael eu hadlewyrchu yn y cynllun gweithredu ar y meysydd i'w gwella.

- Awgrymodd y dylai'r adroddiad hunanasesu fod yn destun arfarniad Archwilio Mewnol er mwyn gwrthsefyll unrhyw ganfyddiad nad yw'r adroddiad yn wrthrychol neu y gallai'r Cyngor fod yn hunanfodlon ynghylch ei werthusiad o'i berfformiad ei hun.

Er bod y Pennaeth Archwilio Mewnol a Risg yn cadarnhau bod Archwilio Mewnol wedi bod yn gweithio gyda'r Tîm Perfformiad Corfforaethol ar y ddogfen a'i fod wedi'i hadolygu fel rhan o'r gwaith hwnnw, dywedodd y gallai cyfraniad Archwilio Mewnol gael ei ffurfioli pe bai'r Pwyllgor yn dymuno.

Credai'r Cadeirydd y dylid cydnabod y ffaith ei fod wedi'i adolygu gan Archwilio Mewnol yn yr adroddiad Hunanasesu.

Dywedodd y Prif Weithredwr ei fod yn credu bod hunanasesiad Ynys Môn yn adlewyrchiad cytbwys a theg o safbwynt y Cyngor, er ei bod yn bosibl i sefydliadau nodi eu hunain yn ffafriol. Mae cyfraniad arweinwyr a gwrthwynebwyr gwleidyddol y Cyngor yn y broses yn rhoi'r sicrwydd hwnnw. Hefyd, mae'r Ddeddf yn mynnu bod yr hunanasesiad yn cael ei gynhyrchu'n flynyddol a, hefyd, bod yn rhaid i'r Cyngor drefnu asesiad o'r perfformiad gan banel unwaith bob pum mlynedd. Rhaid i'r panel ymgynghori â phobl a busnesau lleol ynghylch a yw'r Cyngor yn bodloni ei ofynion perfformiad ac adrodd ar ei gasgliadau gydag argymhellion ar gyfer gwella perfformiad os oes angen a, thrwy hynny, sicrhau haen annibynnol ychwanegol o sicrwydd.

- Gwnaed un awgrym y gellid symleiddio'r rhai o'r ffeithluniau yn yr adroddiad i wneud y ddogfen yn haws ei darllen.

Wedi adolygu'r Hunanasesiad drafft, penderfynwyd –

• Bod y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio yn cytuno â chynnwys yr adroddiad hunanasesu ar gyfer 2021/22 ar yr amod yr ystyrir y sylwadau a wnaed am:

- Ehangu at ddibenion egluro, ar gadw lefel uchel o gronfeydd wrth gefn
- Cynnwys data mwy dadansoddol ar gyfer y dyfodol yn enwedig mewn perthynas â meysydd i'w gwella
- Cydnabod bod yr adroddiad wedi'i adolygu gan Archwilio Mewnol

• Dirprwyo awdurdod i'r Pennaeth Proffesiwn (AD) a Thrawsnewid mewn ymgynghoriad â'r Aelod Portffolio i wneud rhagor o fân newidiadau i'r Hunanasesiad cyn ei gyflwyno i'r Cyngor Llawn.

4 DATGANIAD LLYWODRAETHU BLYNYDDOL DRAFFT 2021/22

Cyflwynwyd i sylw'r Pwyllgor adroddiad y Pennaeth Proffesiwn (AD) a Thrawsnewid a ymgorfforai'r Datganiad Llywodraethu Blynyddol drafft ar gyfer 2021/22.

Cyflwynodd y Cynghorydd Robin Williams, Aelod Portffolio Cyllid, Busnes Corfforaethol a Boddhad Cwsmer y Datganiad Llywodraethu Blynyddol drafft ar gyfer 2021/22 sy'n dangos sut mae trefniadau llywodraethu'r Cyngor, yn ystod y flwyddyn, wedi cyflawni pob un o'r

egwyddorion a gynhwysir yn Fframwaith Cyflawni Da Llywodraethu mewn Llywodraeth Leol CIPFA/SOLACE.

Mae'r Cyngor yn gyfrifol am sicrhau ei fod yn cynnal ei fusnes yn unol â'r gyfraith a safonau priodol a'i fod yn diogelu arian cyhoeddus ac yn rhoi cyfrif priodol amdano a sut y defnyddir arian cyhoeddus. Mae gan y Cyngor, hefyd, ddyletswydd dan Ddeddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021 i wneud trefniadau i sicrhau gwelliant parhaus yn y ffordd y caiff ei swyddogaethau eu harfer, gan roi sylw i gyfuniad o fod yn ddarbodus, effeithlon ac effeithiol. Wrth gyflawni'r cyfrifoldeb cyffredinol hwn mae gan y Cyngor hefyd ddyletswydd i roi trefniadau priodol ar waith ar gyfer llywodraethu ei faterion, gan hwyluso'r gwaith o gyflawni ei swyddogaethau'n effeithiol, sy'n cynnwys trefniadau ar gyfer rheoli risg ynghyd â rheolaeth ariannol ddigonol. Ym mis Mawrth 2022, cymeradwyodd a mabwysiadodd y Cyngor god llywodraethu corfforaethol lleol diwygiedig sy'n gyson ag egwyddorion Fframwaith CIPFA/SOLACE. Mae'r Datganiad Llywodraethu Blynyddol yn dangos sut mae'r Cyngor wedi cydymffurfio â'r Cod ac yn bodloni gofynion arfer priodol a Rheoliadau Cyfrifon ac Archwilio (Cymru).

Dywedodd y Pennaeth Proffesiwn (AD) a Thrawsnewid fod y Datganiad Llywodraethu Blynyddol a'r Adroddiad Hunanasesu blaenorol yn ategu ei gilydd. Cadarnhaodd bod y broses hunanasesu wedi nodi'r materion llywodraethu a restrir ar dudalen 10 o'r adroddiad a gaiff sylw yn ystod 2022/23, er nad oedd unrhyw faterion llywodraethu arwyddocaol wedi'u nodi yn 2021/22.

Yn y drafodaeth a ddilynodd, gwnaed y pwyntiau a ganlyn gan y Pwyllgor -

- Gofynnodd am eglurhad o gam gweithredu 3 yn y tabl ar y cynnydd a wnaed yn 2021/22 ynghylch materion llywodraethu a nodwyd yn ystod 2020/21, lle cadarnhawyd y gweithredwyd ar faterion [yn ymwneud â Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021 yr oedd angen sylw yn 2021/22, ond nodwyd, hefyd, bod rhagor o waith wedi'i gynllunio ar gyfer 2022/23 ar y materion sy'n weddill ac sydd angen sylw.

Eglurodd y Prif Weithredwr fod rhai elfennau o'r gwaith wedi'u cwblhau a'u gweithredu a bod elfennau eraill e.e. adolygu a diweddarau'r Cyfansoddiad a chyflwyno Cynllun Deisebau yn waith oedd ar y gweill ac i'w gwblhau yn y flwyddyn ariannol gyfredol.

- Gofynnodd am eglurhad o bwynt 3 yn y tabl sy'n rhestru materion llywodraethu a nodwyd gan y broses Hunanasesu, lle nodwyd y gallai methu cydymffurfio â chyfrifoldebau newydd a newidiadau a gyflwynwyd gan Ddeddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021 arwain at graffu pellach gan Lywodraeth Cymru a cholli enw da.

Eglurodd y Prif Weithredwr fod y Ddeddf yn gosod dyletswyddau a chyfrifoldebau newydd ar y Cyngor, rhai ohonynt wedi'u gweithredu ac eraill sy'n waith ar y gweill a allai gael effaith ar enw da'r Cyngor oni bai ei fod yn cael ei weithredu'n llawn. Y nod yw y dylai adroddiad y flwyddyn nesaf gadarnhau y bydd yr holl faterion a nodwyd yn adroddiad 2021/22 wedi cael sylw.

- Amlygwyd bod y raddfa asesu gyffredinol yn erbyn egwyddorion craidd y Fframwaith wedi parhau'n "Dda" flwyddyn ar ôl blwyddyn heb weld unrhyw symudiad i fyny i'r lefel nesaf, er gwaethaf y disgwyl y dylai'r cyngor ymdrechu i wella'n barhaus.

Dywedodd y Prif Weithredwr fod y categorïau yn eang eu cwmpas ac y byddai uwchraddio i "Rhagorol" yn ei gwneud yn ofynnol i'r Cyngor allu dangos arferion arloesol nad yw bob amser yn hawdd i'w wneud o ran llywodraethu. Eglurodd y Pennaeth Proffesiwn (AD) a Thrawsnewid nad yw'r system raddio'n adlewyrchu symudiad o fewn categorïau.

- Holwyd ai'r amcan yw parhau i fireinio'r Datganiad Llywodraethu Blynyddol er mwyn lleihau ei hyd ac a yw'r Cyngor yn meincnodi ei Ddatganiad yn erbyn datganiadau cynghorau eraill yng Nghymru a thu hwnt. Er y croesawyd cynnwys y wybodaeth fanylach drwy atodiadau yn hytrach nag yng nghorff yr adroddiad, awgrymwyd y gallai fersiwn gryno fod yn ddefnyddiol ar gyfer y cyhoedd a chadw fersiwn hwy ar gyfer y Cyngor a'i reoleiddwyr.

Dywedodd y Prif Weithredwr fod y Cyngor yn rhan o ystod o rwydweithiau sy'n darparu llwyfan ar gyfer cyfnewid arfer gorau a bod llawer o'i brosesau wedi'u cydnabod gan gynghorau eraill yn arfer gorau. Cadarnhaodd y Pennaeth Proffesiwn (AD) a Thrawsnewid fod yr arfer mewn cynghorau eraill wedi'i ystyried ac y bydd ymdrechion yn parhau i gael eu gwneud i sicrhau bod y Datganiad Llywodraethu Blynyddol yn gryno, yn ddarllenadwy ac yn cynnwys yr elfennau allweddol angenrheidiol yn unig.

Penderfynwyd –

- **Cymeradwyo'r Datganiad Llywodraethu Blynyddol Drafft fydd yn rhan o Ddatganiad Cyfrifon 2021/22.**
- **Dirprwyo awdurdod i'r Cadeirydd a'r Pennaeth Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151 wneud rhagor o fân newidiadau i'r Datganiad Llywodraethu Blynyddol cyn ei gynnwys yn fersiwn derfynol y Datganiad Cyfrifon.**

5 DATGANIAD O'R CYFRIFON DRAFFT 2021/22

Cyflwynwyd i sylw'r Pwyllgor adroddiad y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151 a ymgorfforai'r Datganiad Cyfrifon drafft ar gyfer 2021/22.

Dywedodd y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151 fod y cyfrifon drafft wedi'u llofnodi'r 16eg o Fehefin, 2022 a'u bod bellach yn cael eu harchwilio. Amlygodd y gallai gwaith ychwanegol mewn cysylltiad â chadarnhau pris asedau'r Cyngor yn y fantolen olygu bod y broses archwilio'n cymryd mwy o amser i'w chwblhau. Cododd y mater yn ystod archwiliadau yn Lloegr y flwyddyn flaenorol ac mae wedi'i godi gyda phob cyngor gan Archwilio Cymru. Eglurodd y Swyddog Adran 151 fod Archwilio Cymru yn ceisio sicrwydd nad yw effaith newidiadau i werth cyfredol asedau yn gyfystyr â newid sylweddol yn y ffigur y darperir ar ei gyfer yn y cyfrifon. Er na ofynnir i gynghorau ailbriso eu hasedau, mae'r hyn y mae'n ei olygu, o ran y gofyn ar gynghorau, wedi bod yn destun trafodaeth rhwng Archwilio Cymru a CIPFA. Mae'r Cyngor wedi gofyn i'w Brif Swyddog Priso wneud rhagor o waith mewn perthynas â phrisio asedau'r Cyngor a allai arwain at oedi wrth gwblhau'r archwiliad.

Amlygodd y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151 yr isod -

- Mae'r Datganiad Cyfrifon yn cynnwys y datganiadau ariannol craidd a restrir ar dudalen gyntaf y cyfrifon. Rhagflaenir y rhain gan yr Adroddiad Naratif sy'n rhan allweddol o'r cyfrifon ac sy'n rhoi arweiniad effeithiol i'r materion mwyaf arwyddocaol yr adroddwyd arnynt yn y cyfrifon, gan gynnwys blaenoriaethau a strategaethau'r Cyngor a'r prif

risgiau y mae'n eu hwynebu. Mae'r adroddiad naratif yn rhoi sylwebaeth ar sut mae'r Cyngor wedi defnyddio ei adnoddau yn ystod y flwyddyn i gyflawni ei amcanion datganedig.

- Mae'r Datganiad Incwm a Gwariant Cynhwysfawr drafft yn dangos cost darparu gwasanaethau yn y flwyddyn, yn unol â gofynion cyfrifyddu statudol ac mae'n cynnwys Cronfa'r Cyngor a'r Cyfrif Refeniw Tai. Mae'n cynnwys addasiadau cyfrifyddu megis dibrisiant a newidiadau pensiynau, nad ydynt yn cael eu hariannu gan dalwyr Treth y Cyngor, felly, mae effaith y rhain wedi'u heithrio yn y nodyn a elwir yn Addasiadau rhwng Sail Gyfrifo a Sail Ariannu (Nodyn 7 yn y Datganiad Cyfrifon). Mae'r nodyn hwn ar gyfer 2021/22 yn dangos £11.852m o addasiadau cyfrifyddu sy'n cael eu canslo yn y Datganiad Symudiad mewn Cronfeydd. Golyga hyn y caiff gwir effaith ar gronfeydd wrth gefn y Cyngor a'r Cyfrif Refeniw Tai o ddarparu gwasanaethau ei leihau, o warged o £5.940m i warged o £17.792m, sy'n gynydd yng nghronfeydd wrth gefn y Cyngor. Mae hyn i'w briodoli i danwariant ar Gronfa'r Cyngor a'r Cyfrif Refeniw Tai a throsglwyddiadau i gronfeydd wrth gefn a glustnodwyd.
- Balans yr holl gronfeydd wrth gefn defnyddiadwy ar 31 Mawrth, 2022 oedd £57.772m, cynnydd o £17.792m. Mae Cronfa Wrth Gefn y Cyfrif Reveniwr Tai, Balansau Ysgolion a Chronfeydd Derbyniadau Cyfalaf Wrth Gefn wedi'u neilltuo a dim ond at y diben dynodedig y gellir eu defnyddio. Mae Tabl 1 yr adroddiad yn rhoi crynodeb o'r symudiadau yn y cronfeydd wrth gefn oherwydd perfformiad ariannol y flwyddyn a symudiadau net i mewn i'r cronfeydd wrth gefn ac ohonynt. Yr hyn y mae Tabl 2 yn ei wneud yw crynhoi'r symudiadau yn y cronfeydd wrth gefn gan ddefnyddio gwybodaeth o'r Datganiad Cyfrifon. Er bod y ffordd y cyflwynir y wybodaeth yn wahanol, mae'r ddau yn arwain at yr un balans wrth gefn.
- £12.050m oedd y Gronfa Gyffredinol Wrth Gefn ar 31 Mawrth, 2022, sy'n cyfateb i 8.2% o'r gyllideb refeniwr net ar gyfer 2021/22. Roedd perfformiad ariannol y Cyngor ar gyfer 2021/22 yn dangos tanwariant net o £4.798m oherwydd derbyn cyllid gan Lywodraeth Cymru yn ystod y pandemig a darparu nifer gyfyngedig o wasanaethau i'r cyhoedd yn ystod y cyfnod hwnnw.
- Cynyddodd asedau net cyffredinol drafft y Cyngor o £164.162m ar 31 Mawrth, 2021 i £247.577m ar 31 Mawrth, 2022. Y rheswm dros hyn yw buddsoddi mewn asedau newydd ac adnewyddu asedau presennol; ailbrisio asedau eraill y Cyngor a chynyddu asedau cyfredol megis arian parod, asedau sydd cyfwerth ag arian parod a buddsoddiadau tymor byr. Yn ogystal, gostyngodd rhwymedigaethau'r Cyngor a'r mwyaf arwyddocaol oedd gostyngiad o £55m ym mhrisiad y rhwymedigaeth bensiwn oherwydd perfformiad gwell na'r disgwyl gan asedau'r gronfa bensiwn a newid yn rhagdybiaethau'r actiwari o ganlyniad i gyfraddau llog cynyddol. Mae'r Cyngor yn rhan o Gronfa Bensiwn Gwynedd a weinyddir gan Gyngor Gwynedd.

Rhoddodd y Pwyllgor ystyriaeth i'r adroddiad a thrafodwyd y materion a ganlyn –

- Y cynnydd ym malansau ysgolion. Dywedodd y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151 fod balansau ysgolion wedi'u cryfhau gan gyllid grant Llywodraeth Cymru, a rhan ohono oedd helpu ysgolion i ddelio ag effaith barhaus y pandemig. Bwriad y rhan arall ohono oedd helpu disgyblion i ddal i fyny â'r dysgu yr oeddynt wedi'i golli yn ystod y pandemig. Caiff y cyllid ei fonitro gan Lywodraeth Cymru ac mae disgwyl i ysgolion adrodd yn ôl i Lywodraeth Cymru ar sut y defnyddiant y cyllid.
- Prisiad asedau eiddo'r Cyngor nad yw'n cynnwys rhwydwaith priffyrdd y Cyngor. Dywedodd y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151 fod prisiwr mewnol y Cyngor yn cynnal prisiad yn unol â gofynion Cod CIPFA. Yn hanesyddol, roedd asedau gwerth dros £500k yn cael eu priso'n flynyddol a'r gweddill, gan gynnwys stoc tai'r Cyngor, yn cael eu priso ar sail gylchol. Caiff stoc tai'r Cyngor, sef elfen fwyaf portffolio eiddo'r Cyngor, ei brisio ar sail wahanol oherwydd bod tenantiaid yn yr eiddo

ar hyn o bryd. Cânt eu prisio ar werth y farchnad a'u disgowntio i adlewyrchu'r ffaith na fyddai'r Cyngor yn gallu eu gwerthu am werth y farchnad. Mae gwaith prisio stoc tai'r Cyngor i fod i gael ei gynnal y flwyddyn nesaf a bydd yn cael ei wneud drwy edrych ar sampl o eiddo o wahanol gategorïau o anheddau. Caiff y prisiad hefyd ei lywio gan yr arolwg cyflwr stoc a gynhelir i sicrhau y cynhelir stoc tai'r Cyngor i Safonau Ansawdd Tai Cymru. Er y bu trafodaeth yn flaenorol ynghylch cynnwys priffyrdd wrth brisio asedau yn y cyfrifon, mae'r her ynghylch rhoi union werth ar seilwaith priffyrdd wedi golygu nad yw hyn wedi digwydd eto.

- Y rhwymedigaethau ar y Gronfa Bensiwn a'i heffaith ar y cyfrifon. Dywedodd y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151 fod cyfanswm y rhwymedigaeth net ar Gronfa Bensiwn y Cyngor wedi gostwng £55m yn 2021/22 o £178.2m yn 2020/21 i £121.2 yn 2021/22. Gall y rhwymedigaeth pensiwn amrywio'n sylweddol o un flwyddyn i'r llall gan ddibynnu ar newidiadau yn y tybiaethau a ddefnyddir gan gynnwys y cyfraddau disgownt a pherfformiad asedau'r gronfa pensiwn. Er bod y rhwymedigaeth pensiwn, fel y'i dangosir yn y cyfrifon, yn cael effaith ar werth net y Cyngor, fel y'i cofnodir yn y Fantolen, ceir trefniadau statudol i ariannu'r diffyg er mwyn sicrhau bod sefyllfa ariannol y Cyngor yn parhau'n iach. Mae'r rhwymedigaeth yn annhebygol o gael ei gwireddu tra bydd y cynllun yn parhau ar agor ac mae aelodau'n parhau i wneud cyfraniadau i'r cynllun. Prisiad mwy arwyddocaol o safbwynt y Cyngor yw prisiad teirblwydd yr Actiwari o'r gronfa pensiwn at ddiben pennu cyfraddau cyfraniadau'r cyflogwr am y tair blynedd nesaf, sy'n seiliedig ar dybiaethau gwahanol. Mae gan y Cyngor strategaeth gydag actiwari'r cynllun i gyflawni lefel ariannu o 100% dros yr 20 mlynedd nesaf. Caiff lefelau ariannu eu monitro'n flynyddol.
- Y tanwariant ar gyllidebau refeniw a chyfalaf y Cyngor a'r goblygiadau o ran rheolaeth cyllideb. Dywedodd y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151, yn ogystal â chael setliad gwell na'r disgwyl ar gyfer 2021/22, fod y dyraniad gan Lywodraeth Cymru wedi newid yn ystod y flwyddyn pan gyflwynwyd cyllid ychwanegol o £1.389m yn hwyr yn y flwyddyn ym mis Mawrth drwy'r Grant Setliad Refeniw. Rhoddwyd cyllid, hefyd, i dalu costau parhaus yn ymwneud â Covid a cholledion incwm ac yn ogystal, derbyniwyd nifer sylweddol o grantiau eraill yn hwyr yn y flwyddyn ariannol oedd yn cynnwys grantiau gwastraff a grantiau pwysau gwasanaethau cymdeithasol. Nid yw'r tanwariant o £4.798m ar y gyllideb refeniw yn adlewyrchu'n gywir sefyllfa rhai o wasanaethau'r Cyngor gan nad oedd rhai gwasanaethau wedi agor yn llawn tan hanner ffordd drwy'r flwyddyn ariannol ac ni wnaethant ddefnydd llawn o'r grantiau a gyflwynwyd. Mae'r galw am gymorth yn enwedig ym maes gofal cymdeithasol Oedolion a Phlant bellach ar gynnydd a'r disgwyl yw y bydd yn parhau i dyfu. Mae hyn, ynghyd â chost gynyddol lleoliadau, yn ei gwneud yn debygol y bydd y gwasanaethau hynny'n gorwario eu gyllidebau yn y flwyddyn ariannol gyfredol. Mae'r gwarged ar gyllideb refeniw 2021/22 y Cyngor wedi cryfhau balansau cyffredinol y Cyngor, sy'n ei roi mewn sefyllfa ariannol gref i allu delio â'r galw ychwanegol ar wasanaethau a heriau eraill yn y flwyddyn hon a'r flwyddyn nesaf.
- O ran y gyllideb gyfalaf, efallai y bydd rhagamcanion y Cyngor ar gyfer gwariant cyfalaf yn rhy optimistaidd yn enwedig o ran tai cyngor a datblygiadau tai newydd ac efallai y bydd achos dros adolygu Cynllun Busnes y Cyfrif Refeniw Tai. Fodd bynnag, mae blynyddoedd ariannol 2020/21 a 2021/22 wedi bod yn eithriadol o ran yr effaith y mae'r pandemig wedi'i chael ar wasanaethau'r Cyngor ac ar gynnydd prosiectau cyfalaf sy'n ei gwneud yn heriol cyflawni prosiectau ar amser. Mae costau cynyddol ac amser adeiladwyr a sicrhau bod deunyddiau ar gael yn heriau newydd o ran gwariant cyfalaf.
- Yr her y mae derbyn cyllid hwyr yn ogystal â'r sefyllfa economaidd yn ei gosod ar gyfer cynllunio a rhagweld y gyllideb. Cadarnhaodd y Cyfarwyddwr Swyddogaeth

(Adnoddau)/Swyddog Adran 151 fod y cynnydd presennol mewn tâl a phrisiau yn creu ansicrwydd ynghylch costau'r Cyngor yn 2022/23 a lefel y gyllideb sydd ei hangen yn 2023/24. Fodd bynnag, bydd y balansau uwch yn helpu'r Cyngor i liniaru'r risgiau hynny yn 2022/23 ac wedi hynny. Fel hyn, bydd modd i'r Cyngor brynu amser i ailfodelu gwasanaethau a lleihau costau.

- Cywiriadau, sef rhoi'r gair "cynyddu" yn lle'r gair "gostwng" ym mharagraff 3.3, tudalen 75 yn Atodiad 1, a rhoi £5.94m yn lle "£8.143m" yn y naratif rhwng y ddau dabl ar dudalen 84.
- Cadarnhaodd y Cyfarwyddwr Swyddogaeth (Adnoddau)/Swyddog Adran 151 nad oedd unrhyw faterion wedi'u codi hyd yma gan yr archwilwyr o ran ansawdd y papurau gwaith a gyflwynwyd. Mae'r Datganiad Cyfrifon yn parhau i gael ei adolygu er mwyn cael gwared ag unrhyw flerwch diangen, yn unol ag argymhellion a wnaed gan yr archwilwyr.

Ar ôl adolygu'r Datganiad Cyfrifon drafft ar gyfer 2021/22, penderfynodd y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio nodi'r datganiadau ariannol drafft ar gyfer 2021/22 nad ydynt wedi'u harchwilio.

6 ADOLYGIAD O'R BLAEN RAGLEN WAITH

Cyflwynwyd i sylw'r Pwyllgor adroddiad y Pennaeth Archwilio a Risg a ymgorfforai'r Blaenraglen Waith a Rhaglen Hyfforddiant y Pwyllgor ar gyfer 2022/23.

Dywedodd y Pennaeth Archwilio a Risg fod y Flaenraglen Waith wedi'i datblygu i gynnwys cyfrifoldebau newydd y Pwyllgor dan Ddeddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021 a'r diwygiadau yn sgil hynny i gylch gorchwyl y Pwyllgor a'i bod hefyd yn adlewyrchu cyfarfod ychwanegol ar gais y Pwyllgor, wedi'i amserlennu ar gyfer mis Hydref. Mewn ymateb i gwestiwn am lywodraethu partneriaethau a chytundebau cydweithio, cadarnhaodd y Pennaeth Archwilio a Risg y câi Adroddiad Blyneddol y Pwyllgor Sgriwtini, Partneriaethau ac Adfywio ei gyflwyno i gyfarfod Rhagfyr, 2022 y Pwyllgor.

Penderfynwyd derbyn y Flaenraglen Waith a gynigiwyd ar gyfer 2022/23 yn un sy'n bodloni cyfrifoldebau'r Pwyllgor yn unol â'r cylch gorchwyl.

**Mr Dilwyn Evans
Cadeirydd**